20/02/2019

Το Μοναστήρι της Ζίτσα “είναι σερβική πονεμένη ιστορία”

Πατριαρχεία / Πατριαρχείο Σερβίας

Οταν αναφέρεται κανείς στο μοναστήρι της Ζίτσης, είναι σαν να μιλά για την ιστορία του σερβικού λαού. Οι περιπέτειες, που δια μέσου των αιώνων έζησε ο σερβικός λαός, έχουν αποτυπωθή στο Καθολικό της Μονής.

Ο μακαριστός Επίσκοπος **Άγιος Νικόλαος Βελιμίροβιτς δικαιολογημένα έλεγε ότι η Ζίτσα είναι σερβική πονεμένη ιστορία**. Από την εμφάνιση και μόνο του ναού της μπορεί να καταλάβη κανείς σε τι κατάσταση ευρίσκεται ο σερβικός λαός.

Σε παλαιά κείμενα η Ζίτσα εξαίρεται ως «μητέρα πολλών εκκλησιών». Ως πραγματική λοιπόν μητέρα έπρεπε πολλά νά πάθη.

Το μοναστήρι κτίσθηκε στις αρχές του 13^{ου} αι. (1205-1208), αλλά στην ουσία η ιστορία του αρχίζει από την στιγμή που ο δεκαεπτάχρονος Ράστκο Νεμάνια

αποφασίζει να εγκαταλείψη την αυλή του πατέρα του, του ηγεμόνος Στεφάνου Νεμάνια, και να καρή μοναχός στο ΄Αγιον Όρος. Ενδύεται το μοναχικό σχήμα στην ιερά Μονή Παντελεήμονος με το όνομα Σάββας. Αργότερα πηγαίνει στην ιερά Μονή Βατοπαιδίου, κατά παράκληση του τότε ηγουμένου, και κατόπιν μαζί με τον πατέρα του Στέφανο Νεμάνια, τον οποίον είλκυσε στην μοναστική ζωή, κτίζουν την σερβική Μονή του Χιλιανδαρίου και εγκαταβιώνουν εκεί.

Ο νεαρός Σάββας μαζί με τα κοσμικά ενδύματα απέβαλε και κάθε κοσμική ματαιότητα καί αφιερώθηκε ολοψύχως στον Θεό. Ο θερμός ζήλος του και η ακαταπόνητη άσκησή του, για την οποία τον θαύμαζαν οι μοναχοί του Άθωνος, τον κατέστησαν δοχείον της χάριτος του Αγίου Πνεύματος, ώστε καί νεκρούς να ανιστά. Το μεγάλο θαύμα όμως, για το οποίο ο σερβικός λαός γονατίζει ενώπιόν του, είναι η αναγέννηση όλης της σερβικής γης, με αποτέλεσμα να καταστή πνευματικός και πολιτικός ηγέτης και αναμορφωτής του έθνους του.

Ενώ ουσιαστικά υπήρξε σκεύος εκλογής του Αγίου Πνεύματος, εκείνος ονόμαζε τον εαυτό του ράθυμο, αμαρτωλό και αδύναμο για κάθε πνευματική άσκηση. Και όπως γράφει το συναξάριό του «τι άλλο χρειάζεται ως αποδεικτικό στοιχείο της συντετριμμένης και ταπεινής καρδίας του από το γεγονός ότι με θάρρος αντιμετωπίζει κάθε δυσκολία και ο ίδιος μένει πάνω απ΄ όλα αυτά».

Ο Κύριος, γνωρίζοντας την υπεράνθρωπη δύναμη της ψυχής του, τον έφερε από το ΄Αγιον Όρος στην Σερβία. Και στον πλανηθέντα σερβικό λαό έδωσε ποιμένα και αρχιεπίσκοπο τον άγιο Σάββα. Το Άγιον Όρος τότε ήταν «σκαμμένο» από τα δάκρυα του νέου ασκητού, ο οποίος απαρηγόρητα θρηνούσε για την ζωή εκείνη της αδιαλείπτου προσευχής την οποία θα έχανε, έχοντας τον νου του προσηλωμένο στον Θεό. Γνώριζε τον τρόπο της ζωής που τον ανέμενε. Και από αυτήν την απογοήτευση θα μπορούσε να τον ελευθερώση μόνον η Θεομήτωρ, η οποία τον ενεθάρρυνε με την εμφάνισή της και τον απέστειλε να κηρύξη στην Σερβία. Και έτσι με τον άγιον αυτόν φθάνει στην Σερβία μεγάλη πνευματική ευφροσύνη.

Πριν από την τελική επιστροφή του στην Σερβία, ο άγιος Σάββας με την βοήθεια του αδελφού του Στεφάνου του Πρωτοστεφθέντος, άρχισε την ανοικοδόμηση της ιεράς Μονής Ζίτσης, με σκοπό να γίνη αυτή ο τόπος στον οποίο θα λαμβάνουν οι βασιλείς τα στέμματά του και θα ανακηρύσσωνται οι αρχιεπίσκοποι της σερβικής γης. Στο συναξάριο του, μάλιστα, αναφέρεται ότι έφεραν οικοδόμους από την Έλλάδα. Εκτός από τον άγιο Στέφανο, στέφθηκαν ακόμη έξι βασιλείς στην ιστορική Μονή της Ζίτσης.

Η επιλογή του τόπου, όπου είναι κτισμένος ο ναός, δεν ήταν τυχαία. Η

αρχιεπισκοπή θα έπρεπε να απέχη ίση απόστασι από την Βυζαντινή Κωνσταντινούπολη και από την Λατινική Ρώμη. Η φύση γύρω από τον ναό είναι όμορφη και πλούσια. Και μόνον το όνομα Ζίτσα σημαίνει τόπος πολύ πλούσιος σε σιτάρι. Ο ναός είναι αφιερωμένος στην Ανάληψη του Κυρίου. Η ανέγερση και η ιστόρηση του ναού διήρκησαν δέκα περίπου έτη.

Το 1219 ο άγιος Σάββας πηγαίνει με τους μαθητές του στην Νίκαια για να ζητήση το αυτοκέφαλο της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Έλαβε το αυτοκέφαλο και έγινε ο πρώτος Σέρβος αρχιεπίσκοπος. Και η Ζίτσα καθίσταται θρόνος της νεοσύστατης αρχιεπισκοπής.

Το 1221 ο άγιος Σάββας δίνει το βασιλικό διάδημα στον αδελφό του Στέφανο ως τον πρώτο κράλη της Σερβίας. «Ο κράλης αυτήν την ημέρα χάρηκε με απερίγραπτη χαρά, όχι για τον βασιλικό στέφανο, αλλά για την συγκέντρωση απείρου λαού, που έφθασε από όλα τα μέρη για να δη πόσο υπέροχος είναι ο ναός του. Ο ναός ήταν μεγαλοπρεπέστατος, ώστε ο καθένας που τον έβλεπε τον ένοιωθε ως επίγειο ουρανό». Ο κράλης τότε πλουσιόδωρα στόλισε την Ζίτσα.

Οι παλαιότερες ιστορικές πηγές είναι δύο κείμενα του κράλη Στεφάνου και του υιού του Ραντοσλάβ από την δεύτερη και τρίτη δεκαετία του 13^{ου} αι., γραμμένα στους τοίχους της εισόδου του ναού, κάτω από τον πύργο (του 14^{ου} αι.).

Χάρη στον κράλη Στέφανο η Ζίτσα τότε είχε το πιο πλούσιο θησαυροφυλάκιο σχεδόν σ΄ ολόκληρη την νοτιοανατολική Ευρώπη. Μεταξύ των άλλων θησαυρών είχε και τμήμα του Τιμίου Σταυρού, την ζώνη της Υπεραγίας Θεοτόκου, την δεξιά χείρα και μέρος της κεφαλής του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, λείψανα αποστόλων, προφητών, μαρτύρων, εικόνες, σκεύη χρυσά, άμφια και άλλα. Δυστυχώς, απ΄ όλα αυτά σήμερα δεν υπάρχει τίποτα απολύτως.

Στην Ζίτσα δωρήθηκαν πενήντα επτά χωριά, δηλαδή άνω των δέκα χιλιάδων στρεμμάτων γη, όπως και ορισμένες χιλιάδες ανθρώπων, οι οποίοι καλλιεργούσαν τα αγροκτήματα και ο καθένας είχε την τέχνη του. Επίσης της δόθηκαν οκτώ βουνά και διακόσιες δεκαεπτά οικογένειες. Με τον καιρό δε απέκτησε περιουσία ακόμη και στο Κοσσυφοπέδιο.

΄Ετσι το μοναστήρι μαζί με την τεράστια περιουσία απέκτησε και τεράστια αναγνώριση, αλλά προπάντων τον ουρανοφάντορα Σάββα, ο οποίος κατοίκησε στην ίδια την εκκλησία και από εκεί επέβλεπε την μοναστηριακή ζωή και δίδασκε τον λαό.

Δυστυχώς ο ναός, ο οποίος κτίσθηκε με τόσο κόπο και πολλή αγάπη, δεν είχε την τύχη να παραμείνη χωρίς να υποστή φθορές. Ο αίωνιος εχθρός του ανθρωπίνου

γένους, βλέποντας ότι κανένα κακό δεν θα μπορούσε να κάνη στον άγιο Σάββα, προσπάθησε να καταστρέψη το έργο του, με απώτερο σκοπό να καταστρέψη και την πνευματική ζωή, η οποία άνθιζε εκείνο τον καιρό σ' αυτά τά μέρη.

Ήδη στο τέλος του 13ου αι. η Ζίτσα καταστρέφεται τόσο, που ποτέ ξανά δεν μπόρεσε να αποκτήση την ομορφιά και τους θησαυρούς εκείνους που είχε στην αρχή. Δεν γνωρίζομε ακριβώς, αλλά πιστεύεται ότι δέχθηκε επίθεση από τους αδελφούς Ρωμανό και Κουντελίνα, τους κυριάρχους του Μπρανίτσεβου, οι οποίοι εκείνον τον καιρό επέφεραν διάφορες καταστροφές στην Σερβία. Εν συνεχεία ακολούθησε ο πόλεμος με τον βασιλιά Σίσμανο. Το μοναστήρι καίγεται και ερημώνεται. Η δε αρχιεπισκοπή μεταφέρεται στο Πέκιο.

Υπήρξαν πολλοί, οι οποίοι θέλησαν και προσπάθησαν να ανακαινίσουν την Ζίτσα, αλλά χρειάσθηκε να περάσουν εκατό χρόνια από την καταστροφή, για να αποκτήση πάλι ο ναός τους τοίχους διακοσμημένους, καλή σκεπή και το μουσείο γεμάτο. Αλλά και πάλι όλα αυτά ήταν πολύ διαφορετικά απ΄ ότι στην αρχή. Και στο εξής η Ζίτσα, καθ΄ όλην την διάρκειαν της ιστορίας της, ευρίσκεται συνεχώς σε επισκευή και ανέγερση.

Κατά το διάστημα των πεντακοσίων ετών υπό την κυριαρχία των Τούρκων, ο ναός της Ζίτσης έμεινε περισσότερο από εκατόν πενήντα χρόνια χωρίς την προστασία της στέγης του. Η βροχή έπεφτε μέσα και οι τοιχογραφίες ήσαν εκτεθειμένες στις διάφορες καιρικές συνθήκες. Υπήρξε δε καιρός που τα πρόβατα ανενόχλητα έμπαιναν στον ναό, καιρός που στον ναό λειτουργούσαν δύο φορές τόν χρόνο. Από κάποιο χειρόγραφο του 1829 φαίνεται ότι η Ζίτσα ήταν μόνο μεγάλα ερείπια. ΄Οπως για τον σερβικό λαό, έτσι και για την Ζίτσα, η πιο δύσκολη περίοδος υπήρξε τον καιρό του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Το 1941 η μονή βομβαρδίζεται. Ένα τμήμα της βορεινής πλευράς του τείχους της εκκλησίας γκρεμίσθηκε έως των θεμελίων και ό,τι κτίσμα ήταν δίπλα στον ναό (κονάκι, τυπογραφείο) κάηκε. Εκείνον τον καιρό σκότωναν τους ανθρώπους ομαδικά, κατά χιλιάδες, στο Κράλιεβο, στο Κραγκούγιεβατς… Και όλα αυτά την εποχή που, χάρη στον επίσκοπο της Ζίτσης Νικόλαο Βελιμίροβιτς, άνθιζε η πνευματική ζωή στην Σερβία και το μοναστήρι της Ζίτσης ήταν πάλι γεμάτο μοναχούς.

Ποιός ξέρει για ποιά ακόμη φορά η Ζίτσα, κατά την διάρκεια όλης της ιστορίας, ανακαινίσθηκε. Και προς μεγάλη ατυχία, το 1987 από σεισμό ευρίσκεται και πάλι σε μεγάλη δυσκολία. Από τα ανοίγματα των τοίχων του ναού φαινόταν πάλι ο ουρανός! Η ανακαίνιση, που άρχισε, ακόμη διαρκεί.

Ο ναός του αγίου Σωτήρος, όπως και αλλοιώς λέγεται, είναι απλής κατασκευής με το ιερό προς τα βορειοανατολικά, ο δε νάρθηκας με τον πύργο προσανατολισμένο

νοτιοδυτικά. Ο χώρος των χορών δίνει σχήμα σταυρού ελεύθερου ως βάση, στην δυτική πλευρά και στις δύο πλευρές κτίσθηκε και από ένα παρεκκλήσιο. Το βόρειο ειναι αφιερωμένο στον άγιο Σάββα τον ηγιασμένο και το νότιο στον αρχιδιάκονο και πρωτομάρτυρα Στέφανο, προστάτες των αδελφών Νεμάνια.

Δίπλα στο άγιο βήμα, βόρεια και νότια, κτίσθηκαν το διακονικό και η προσκομιδή.

Επάνω από τον νάρθηκα υπάρχει μεγάλος χώρος, καλούμενος των Κατηχουμένων, για τον οποίο δεν είναι ακριβώς γνωστή η σημασία της λειτουργίας του, αλλά είναι γνωστό ότι από το μεγάλο αυτό άνοιγμα ο άγιος Σάββας παρακολουθούσε τους μαθητές του, ιδιαιτέρως τον άγιο Αρσένιο, πράγμα που τον βοήθησε για να τον εκλέξη ως διάδοχό του στην θέση του αρχιεπισκόπου. Στον πύργο, επάνω από την είσοδο, υπάρχει ένα μεγάλο δωμάτιο εργασίας και παρεκκλήσιο του αγίου Σάββα, διότι ο άγιος αυτός εξέλεξε τον ναό ως κελλί του.

Ειναι πραγματικό θαύμα το ότι, μετά από τόσες καταστροφές, έχουν διασωθή κάποιες τοιχογραφίες. Σήμερα διασώζεται μόνο το ένα πέμπτο από τις τοιχογραφίες που υπήρχαν. Ακόμη δεν είχαν περάσει εκατό χρόνια, που ολόκληρη η εκκλησία είχε αγιογραφηθή και έπαθε τόση ζημία, ώστε έπρεπε ολόκληρη πάλι να αγιογραφηθή.

Όλες οι παραστάσεις του ναού είναι από τον 14^{ο} αί. Στους χορούς συναντούμε τις πρώτες και σπουδαιότερες αγιογραφίες (από τον 13^{ο} αι.). Στο δεξιό χορό έχει διασωθή εντελώς η Σταύρωσις του Κυρίου, στην οποία όμως έχουν αλλοιωθή οι αποχρώσεις. Εδώ επίσης είναι αγιογραφημένοι έξι απόστολοι και η αποκαθήλωση στον αριστερό χορό, που είναι σχεδόν κατεστραμμένη.

Στο ιερό έχομε την τάξη των αρχιερέων, όπως και μεγάλο αριθμό σημαντικών εκκλησιαστικών προσώπων. Επειδή τέτοια διάταξη τοιχογραφιών δεν συναντούμε σε άλλους ναούς, υποθέτουμε ότι οι καλλιτέχνες του 14^{ου}αι. απλώς επανέλαβαν τις ήδη προϋπάρχουσες τοιχογραφίες.

Εμπνευστής της αρχιτεκτονικής, όπως και της αγιογραφίας, ήταν βεβαίως ο άγιος Σάββας, ο οποίος επιθυμούσε με την παρουσία αυτών των αγίων στο ιερό να υπενθυμίζη στους ιερείς και τους επισκόπους πώς πρέπει να διακονούν στην εκκλησία.

Στον δυτικό τοίχο του ναού ευρίσκεται η πιό καλά διατηρουμένη και η πιό γνωστή παράσταση της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Οι υπόλοιπες τοιχογραφίες είναι βασικά κατεστραμμένες. Αυτές που διακρίνονται είναι του αγίου Σάββα του ηγιασμένου, του αγίου Γεωργίου, του αρχιδιακόνου Στεφάνου, του αγίου Δημητρίου και του αγίου Νικολάου. Στον τρούλλο διακρίνεται εμφανώς η σκηνή της Πεντηκοστής,

όπως και τέσσερεις απόστολοι. Στον δυτικό τοίχο, κάτω από την παράσταση της Κοιμήσεως, εικονίζονται οι άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και Δαμιανός και στο μέσον ο άγιος Παντελεήμων, οι οποίοι κρατούν στα χέρια τους από ένα νυστέρι και δοχείο με φάρμακα, φανερή μαρτυρία για την ανάπτυξη της χειρουργικής επιστήμης στην Σερβία ακόμη από τον 14^{ο} αι.

Ο νάρθηκας του ναού έμεινε χωρίς καμία απολύτως τοιχογραφία. Ελπίζεται όμως ότι κατά τα επόμενα έτη θα αγιογραφηθή από τα μέλη του αγιογραφείου της ιεράς μονής Ζίτσης.

Στο παρεκκλήσιο του πύργου διασώθηκαν ελάχιστες αμυδρές στα χρώματα, αγιογραφίες από το δεύτερο ήμισυ του 13^{ου} αι.

Όπως ήδη έχει αναφερθή στην αρχή, η Ζίτσα δεν έχει σκευοφυλάκιο ούτε άλλους πολυτίμους θησαυρούς από τους προηγουμένους αιώνες. Τά λείψανα του κράλη Στεφάνου Πρωτοστεφθέντος ευρίσκονται στην ιερά μονή Στουντένιτσας, τα δε λείψανα του αγίου Σάββα έχουν αποτεφρωθή στο Βελιγράδι, στην περιοχή Βράτσαρ, το έτος 1594.

Πλήν του ναού του αγίου Σωτήρος, στο συγκρότημα του μοναστηριού, υπάρχουν ακόμη πέντε ναοί. Όλοι αυτοί είναι νεώτεροι εκτός από ένα, ο οποίος είναι του 14 ^{ου} αι. Εδώ επίσης ευρίσκεται μεγάλη λαϊκή τράπεζα, το δεσποτικό μέγαρο και ορισμένα κτίρια της αδελφότητος.

Από την γέννηση του μοναστηριού μέχρι και το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, η Ζίτσα ήταν ανδρώα μονή. Μετά τον πόλεμο γίνεται γυναικεία και τώρα αριθμεί περίπου σαράντα μοναχές.

«Η Ζίτσα είναι αφιερωμένη στον Σωτήρα Χριστό. Οι μουσικοί πιστεύουν ότι ένα βιολί όσο πιο παλιό είναι τόσο ωραιότερους ήχους αποδίδει. Η δική μας Ζίτσα είναι αρχαία. Ζη περισσότερο από επτακόσια χρόνια και σαν κάποια παλαιά άρπα αποδίδει θαυμαστές μελωδίες των αιώνων της ιστορίας μας, μελωδίες της εθνικής ανοικοδομήσεως και της εχθρικής καταστροφής, μελωδίες αγώνος, μελωδίες δόξης μέσα από την νίκη, μελωδίες δόξης μέσα από δοξασμένες κατατροπώσεις, μελωδίες εθνικής δημιουργίας και συσσωρεύσεως πνευματικών δυνάμεων. Ακόμη μελωδίες μαρτυρίου για την δικαιοσύνη και την ελευθερία, μελωδίες ποιμένων, οι οποίοι γίνονται βασιλείς και βασιλέων οι οποίοι γίνονται μάρτυρες και άγιοι.

»Πράγματι, είναι δύσκολο να εύρης αντιπαράθεση της συμφωνίας της Ζίτσης, η οποία άπαρτίσθηκε από τόσες μελωδίες πόνου και χαράς δια μέσου όλων αυτών τών αιώνων, άφ΄ ότου ο παλαιός Στέφανος Νεμάνια με τους δύο αγίους υιούς του

οδήγησε εμάς τους Σέρβους στον τόπο όπου διαδραματίσθηκαν μεγάλα ιστορικά δράματα του κόσμου. Από τότε μέχρι σήμερα η τύχη του έθνους καθορίσθηκε από την τύχη της Ζίτσης στην ευτυχία και στην δυστυχία, στην εξουθένωση και στον ανακαινισμό» (επίσκοπος Νικόλαος Βελιμίροβιτς).

Στην Ζίτσα κατά το διάστημα των προηγουμένων αιώνων πέρασαν και έζησαν πολλοί άνθρωποι, αλλά η σημαντικότερη και σπουδαιότερη περίοδος πνευματικής ζωής ήταν η εποχή του αγίου αρχιεπισκόπου Σάββα.